

Dehumanizacija, simboličko nasilje i žene u Republici Hrvatskoj

Bogeljić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:424902>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ANA BOGELJIĆ

DEHUMANIZACIJA, SIMBOLIČKO NASILJE I
ŽENE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Završni rad

Zagreb, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ANA BOGELJIĆ

DEHUMANIZACIJA, SIMBOLIČKO NASILJE I
ŽENE U REPUBLICI HRVATSKOJ

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Erik Brezovec

Zagreb, rujan 2023.

Sažetak

Problematika rodne neravnopravnosti jedna je od glavnih tema mnogih socioloških rasprava kako u hrvatskom društvu, tako i šire. Važna dva čimbenika koja vode prema rodnoj nejednakosti su normalizirano simboličko nasilje i standardizirana dehumanizacija žena, koja se prikazuje kroz prizmu medijskog sustava, a potpomažu je rodne uloge i patrijarhat, čiji utjecaj seže u korijene našeg društva, koje biva nepromijenjivo zbog društveno prihvatljivog govora diskriminacije koji ponekad ne možemo identificirati i spoznati te ga upravo to čini vrstom simboličkog nasilja. Promjena u društvu leži u edukaciji o simboličkom nasilju i prepoznavanju istog te kritički nastrojenom promišljanju o stanju u kojemu se nalazimo te identificiranju kako možemo pomoći ženama koje proživljavaju nasilje zbog toga što su žene.

Ključne riječi: dehumanizacija, simboličko nasilje, žene, diskriminacija, kritičko promišljanje

Contents

1. Uvod	1
2. O dehumanizaciji	3
3. Simboličko nasilje	5
3.1. Simboličko nasilje i uloga patrijarhata	5
3.2. Stvaranje patrijarhata – od biologije do sociologije	7
4. Položaj žena u Republici Hrvatskoj	10
4.1. Tipovi žena u Republici Hrvatskoj	11
4.2. Žene u hrvatskim medijima – primjeri simboličkog nasilja	13
5. Zaključak	15
6. Popis literature	17

1. Uvod

U znanstvenom i istraživačkom korpusu, kada je riječ o rodnoj nejednakosti i diskriminaciji, primarni je fokus na simboličkom nasilju i predstavljanju žena u masovnim medijima. Međutim, primjećuje se manjak obimnih znanstvenih radova koji su usmjereni isključivo na dublju analizu pojma simboličkog nasilja i njegove kompleksnosti, pogotovo u hrvatskim bazama istraživačkih radova. To se ne može reći i za dehumanizaciju, koja je uz objektivizaciju jedan od najvažnijih termina koji se koriste u radovima kada je riječ o neravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj i šire.

U suvremenom društvu, razumijevanje položaja žena zahtijeva duboko poznavanje ključnih pojmova koji oblikuju njihovu stvarnost tijekom tisućljeća. Jedan od tih ključnih pojmova je dehumanizacija, često korištena tehnika kojom se članovi društva služe kako bi umanjili ljudskost i individualnu vrijednost određene osobe. Dehumanizacija, kao sociološko-psihološki konstrukt, služi kao mehanizam kojim se pojedinca lišava ljudskosti i prezentira kao nekoga tko ne zaslužuje iste individualne vrijednosti i značaj kao ostali. U tom kontekstu, istraživanja sugeriraju da dehumanizacija može biti povezana sa psihopatijom i ponašanjem serijskih ubojica. Osim otvorenog fizičkog i verbalnog nasilja koje žene proživljavaju kao građanke Republike Hrvatske također trpe i pritisak simboličkog nasilja. Simboličko nasilje je prekrivena i suptilna forma nasilja koja se vrši bez fizičke prisile, preko dogmi, pravila i osjećaja koje se projiciraju na žrtvu.

Žene u društvu često su definirane stereotipima kao impulzivne i osjećajne, iako su ratove uglavnom pokrenuli muškarci. Teorija Simone de Beauvoir i njena knjiga "Drugi spol" (1949.) istražuju ulogu žena u društvu te ističu da su žene često postavljene u odnos s dominantnim spolom – muškarcima. Važno je prepoznati da je ženska uloga u društvu konstruirana, a ne prirodna. Simboličko nasilje, koncept predstavljen od strane Pierrea Bourdieua, igra ključnu ulogu u održavanju rodni uloga. To je oblik nasilja koji je suptilan i neprimjetan, često projiciran na žrtve putem simboličkih puteva. Kroz takvo nasilje perpetuira se neravnopravnost spolova. Važno je razumjeti da sustav patrijarhata igra važnu ulogu u održavanju takvih uloga. Istraživanju rodni uloga uvelike je pridonijeo Don Zimmerman sa svojim istraživanjima o zapadnjačkim i deciviliziranim društvima. Ta istraživanja su pomogla u razumijevanju rodni uloga kao naučenih obrazaca ponašanja.

Tranzicija iz predmodernog društva prema modernom društvu u Republici Hrvatskoj donijela je promjene u stavovima i ulogama žena. Istraživanje Inge Tomić - Koludrović je identificiralo različite tipove žena prema njihovim stavovima prema rodnoj ravnopravnosti i emancipaciji. Tranzicija je donijela sekularizaciju i promjene u ulogama koje su se tradicionalno pripisivale ženama i muškarcima.

Cilj ovog rada je educirati o simboličkom nasilju i dehumanizaciji te istražiti oblike ponašanja koji dovode do istih. Također, cilj je i istražiti na koji način postajemo pasivne žrtve simboličkog nasilja i zašto je važno kritički promišljati o sadržaju i normama koje nam se svakodnevno nameću na temelju našeg spola.

2. O dehumanizaciji

Kako bismo pravilno razumjeli položaj žena u suvremenom društvu moramo biti upoznati s temeljnim pojmom koji je realnost svake žene već tisućljećima, kako u antici tako i u suvremenom dobu; dehumanizacija. Prema Methot – Jones (2019.) et. al. dehumanizacija je sociološko – psihološki konstrukt te mehanizam kojim se služe članovi društva kako bi nekoga lišili ljudskosti i predstavili ga kao nekog tko ne zasluhuje biti okarakteriziran kao čovjek koji ima svoje individualne vrijednosti i značenja. U svojem istraživanju autori dokazuju kako se psihopatija može vezati uz dehumanizaciju žena. Autori su pronašli poveznicu između ponašanja serijskih ubojica i ljudi sklonih projiciranju simboličkog nasilja (što rezultira u dehumanizaciji u većini slučajeva), što ne znači nužno da će svaki nasilnik postati serijski ubojica, već je važno da takvo ponašanje možemo detektirati te spriječiti. Budući da Bourdier ukazuje na to da simboličko nasilje nije vidljivo kao fizičko nasilje, važno je da možemo prepoznati naznake simboličkog nasilja kako isto ne bi dovelo do težih posljedica i ostalih nesklada u društvu. Kao primjer na našim prostorima imamo diskriminacijski govor koji u većini slučajeva nije shvaćen kao opasan ili uvredljiv jer je toliko normaliziran i prekriven humorom i sarkazmom (npr. šale o „zvocajućoj ženi“ ili nasilne šale o ženama). Serijski ubojica Ted Bundy je žene poistovjećivao sa „oštećenim dobrima“ i teretom – svodio ih je na materijalne predmete te na taj način dehumanizirao. Simboličko nasilje nikada neće biti vidljivo, ali je vrlo važno da takve tvrdnje analiziramo i o njima kritički promišljamo.

Dehumanizaciju prepoznavamo po prima kategorijama (Haslam & Loughnan, 2014. 404.-406.); animalističku, mehanističku te dehumanizaciju percepcije uma. Animalistička dehumanizacija uspoređuje ljude sa životinjama. Takvi ljudi vjeruju da postoje određene karakteristike koje opisuju svaku vrstu. Animalističkom dehumanizacijom se ljudi smatraju djetinjastima, iracionalnima, amoralnima te je fokus na glavnom čimbeniku da se takvi ljudi ne mogu kontrolirati kao ostala ljudska bića. Mehanistička dehumanizacija uspoređuje ljude sa strojevima ili nekim drugim tipom automatskog mehanizma. Jedna od glavnih karakteristika čovjeka je mogućnost (su) osjećanja. Onaj tko diskriminira i dehumanizira vrijeđa osnovnu odredbu čovjeka, pomoću mehaničke dehumanizacije uspoređuje čovjeka sa strojem koji je hladan, pasivan, umjetan i samo nakupina predmeta koji nemaju značenje. Treća vrsta dehumanizacije je dehumanizacija percepcije uma, a sastoji se od sklopa uvreda koje vrijeđaju mogućnost logičkog razmišljanja osobe te općeg mentalnog sklopa koji posjeduje svako ljudsko biće.

Svaka žena bi svoje diskriminacijsko iskustvo mogla definirati kao jednu od ovih vrsta dehumanizacija te na koji način je bila lišena ljudskosti od strane drugih ljudi. Žene su u društvu često definirane kao impulzivne i osjećajne, iako su veliku većinu ratova pokrenuli upravo muškarci. Mehaničku dehumanizaciju i dehumanizaciju percepcije uma možemo detaljnije istaknuti teorijom Simone de Beauvoir te njezinom knjigom *Drugi spol* (1949.). Do modernih vremena za ženu se smatralo da nema iste sposobnosti kao muškarac te da nije predodređena određivati neke poslove kao muškarci. Kada govorimo o ženama, u svojem razgovoru i promišljanja ju automatski smještamo inferiorno mjesto u odnosu na dominantniji spol – muškarcima. Upravo to misli i Simone de Beauvoir. Ono što je temeljno različito je spol – žena je seksualno biće. Muškarac je apsolutan i neutralan, što ga čini povijesnim i društvenim subjektom. Sve činjenice do ženskih revolucija odnosile su se na muškarce, što stavlja ženu i žensko na drugo mjesto. Muškarci su glavni, prvi i apsolutni, što čini ženu samim time drugim spolom i objektom. Kao razliku između subjekta i objekta de Beauvoir navodi sukob koji je između njih dvoje – uvijek je netko prvi, a netko drugi.

Drugi spol obilježila je upečatljiva rečenica; „Ženom se ne rađa, ženom se postaje.“ (330) Ono što želi poručiti je da biološka struktura ne determinira žensku ulogu u svijetu, nego ju kreira samo društvo. Žena se rađa kao jednaka muškarcu, kao suprotni spol, a ne drugi. Dječaci i djevojčice podjednaki su kao djeca, a prva promjena može se zamijetiti u tinejdžerskom razdoblju gdje se od dječaka očekuje da budu čvrsti, odgovorni i da ne pokazuju emocije, dok se od djevojčica očekuje da budu nježne, nesamostalne i emotivne.

3. Simboličko nasilje

Termin simboličkog nasilja prvi put u sociologiju uvodi Pierre Bourdieu u sklopu svoje teorijske prakse u knjizi *Muška dominacija*. Prema njegovim riječima:

" „ (...) Oduvijek sam uviđao u muškoj dominaciji, na način na koji ona biva vršena i trpljena, savršen primjer te paradoksalne subordinacije, a rezultat toga je to što nazivam simboličkim nasiljem, slatkim nasiljem, bezosjećajnim, nevidljivim za same žrtve, koje se vrši u suštini preko simboličkih puteva ili, preciznije, preko nepoznavanja, prepoznavanja ili još preciznije preko krivog shvaćanja, zahvalnosti, priznavanja ili, u krajnjoj liniji, osjećaja. (...) “ (1998: 7,8)."

Ono što dijeli simboličko nasilje od ostalog nasilja (verbalnog ili fizičkog) je mogućnost indirektnog projiciranja nasilja na žrtve. Nakon vršenja simboličkog nasilja mogu proći godine dok shvatimo da se nad nama vrši(lo) simboličko nasilje. Simboličko nasilje nema karakteristike uvrede već ga vršitelj polako i smisleno preslikava na žrtvu u obliku, dogmi, pravila te kao što Bourdieu navodi, u obliku skupa osjećaja. Sam trenutak svjesnosti o simboličkom nasilju dolazi nakon prihvaćanja i slaganja sa projiciranim idejama, kada smo indoktrinirani¹ idejom koju vršitelj nasilja na nas želi ostaviti.

3.1. Simboličko nasilje i uloga patrijarhata

Fokus ovog rada je na simboličkom nasilju koje se odnosi na žene te na cijeli sustav simboličkog nasilja u Republici Hrvatskoj. Ono što je važno napomenuti je da smo svi žrtve simboličkog nasilja kao subjekti u društvu bez obzira na spol, počevši od državnih organizacija i politike (koji su vodeći u suptilnoj persuazivnosti) pa sve do medija kojima je u interesu zadržati nas zauzetima i angažiranim u medijskom sustavu. Ono u čemu se razlikujemo je u količini nasilja koju stvaramo i reproduciramo kao žene i muškarci. Za takvu neravnopravnost je bitno sagledati u kakvom sistemu živimo i proživljavamo svaki aspekt života; patrijarhat. Kako Johnson (2013: 25) navodi, patrijarhat nije neka ružna riječ koja bi trebala vrijeđati muškarce (ili kojom bi žene vrijeđale iste) već je to sustav u kojem

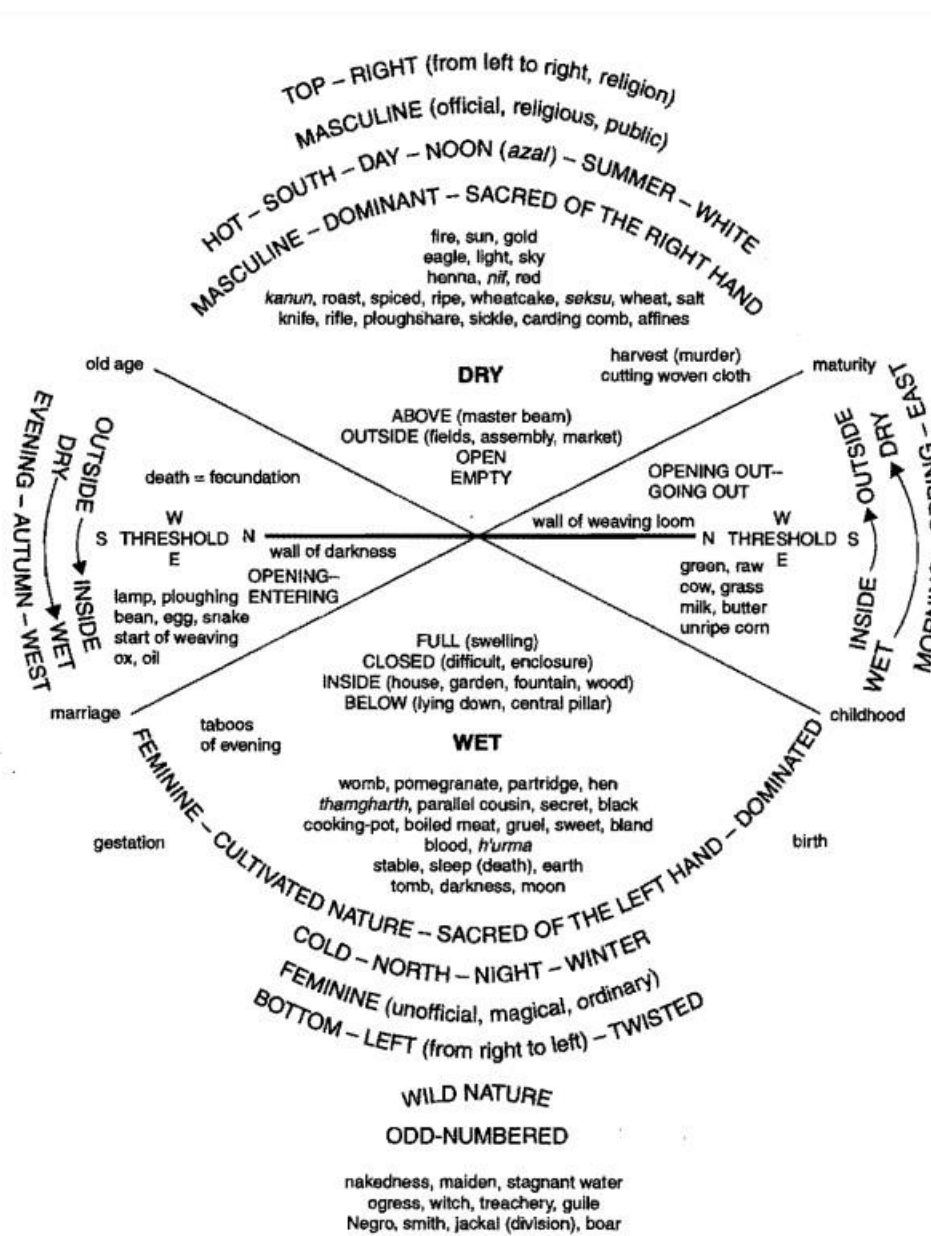
¹ Indoktrinacija - Namjerno zavođenje u znanstvenu zabludu; »prilagođivanje« znanosti prema trenutačnom interesu. / Nasilno, ali svrhovito usađivanje neke ideologije; zadojenost. Prema: indoktrinacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14. 7. 2023.

podjednako provodimo vrijeme i u kojem smo zapravo svi potlačeni. Ono što vrijeda muškarce kada ih se asocira s patrijarhatom su vrijednosti koje taj sustav provodi. Sustav ih ne provodi u ime svih muškaraca, već je zbroj određenog broja individua koji su stvorili te vrijednosti koji se poopćava na ostalo društvo te samim time represira drugu društvenu skupinu. Ono što moramo ispitati i istražiti je način na koji funkcionira takva veća društvena skupina, koja ima tendencije projiciranja vlastitih vrijednosti na drugi spol i kako smo ih uspjeli kolektivizirati u jednu grupu te kako u budućnosti možemo promatrati spolnu nejednakost.

Ono što dovodi do posljedica nejednakosti (fizičko i verbalno nasilje, nejednakost na radnom mjestu, nejednake životne prilike, jednostavni problemi u svakodnevnom životu, itd.) je upravo simboličko nasilje. Johnson (2013:16) problem sistema objašnjava tako da ga uspoređuje se sličnom tvorevinom, kao što je poslovna kompanija. Kada smo zaposleni u nekoj kompaniji i dolazimo na posao, ulazimo u zgradu ili ured imamo osjećaj kao da smo dio nečega, nekog kolektiviteta koji se ne može točno opisati i nije stvar već je tvorevina više individua i zajednica koje onda zajedno djeluju u toj kompaniji. Ono što ostavlja utisak na nas je upravo to djelovanje pod kompanijom, u ovom slučaju patrijarhatom, koje ostavlja posljedice na sve, a pogotovo na ženski rod. Mi kao članovi patrijarhata ne definiramo sam patrijarhat već naše djelovanje unutar istog, koje može biti npr. defenzivan stav muškaraca kada je riječ o patrijarhatu ili zapravo glavni problem u priči o nejednakosti – ne možemo samo sjediti i promatrati tu tvorevinu bez da imamo djelovanje na negativne aspekte te da se pretvaramo da je patrijarhat uređena tvorevina koja ne šteti nikome. „Loši aspekti“ događaju se upravo zato što protiv istih ne radimo ništa, normaliziramo ponašanje ili se pravimo da jednostavno ne postoji (jer možda ne utječe direktno na nas). Kao što de Beauvoir poručuje; „Ukoliko želimo biti isto ono što su i muškarci, ne trebamo mijenjati muškarce, već sve žene i sve muškarce. Moramo promijeniti cijelo društvo.“ (Jardine & de Beauvoir 1979: 226)

3.2. Stvaranje patrijarhata – od biologije do sociologije

Ono što definira patrijarhat je institucionalizirana dominacija i nadmoć muškarca nad ženom; to je sustav u kojem muškarci imaju primarnu kontrolu nad društvenim, političko-ekonomskim i kulturnim institucijama.² Pierre Bourdieu u svojoj knjizi *Muška dominacija* (1998: 9) objasnio je kako se sistemski razvijala muška dominacija nad ženama u društvu. Objašnjava kako spolnu nejednakost možemo pratiti prvotno s biološke strane.

Tablica 1. Sinoptički diagram važnih suprotnosti, prema Bourdieu (1998:10)

² Izvor: patrijarhat. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 7. 2023.

U prvoj tablici uočavamo korijen spolnih podjela u društvu, koje potječe od suprotnosti kao što su muško – žensko i koje se riječi, stvari ili djela vežu za svaki spol. Za ženski spol kroz povijest veže se feminitet, dolje (subordinacija), crno, slatko, noć, smrt, itd. S druge, suprotne strane, za muški rod se vežu riječi poput maskulinitet, gore (dominacija), svijetlo, ljuto, dan, sunce, itd.³ Mnogi negativni aspekti vežu se uz feminitet, odnosno radnje koje ne donose prosperitet i blagostanje, već njegovanje i potencijalnu opasnost te mističnost. Samim time što uz ženski rod većemo navedeno suptilno smo razvili određeno mišljenje o ženama kao partnericama, majkama, prijateljicama te jednostavno članovima društva s kojim muškarci stvaraju život. Kako bi otkrili zašto dolazi do društvene podjele ne smijemo isključiti podjelu rada. Zbog tjelesne prednosti muškarcima se dodjeljuju fizički poslovi te ih većemo uz vanjski poslovni prostor, dok je žena rezervirana za kuću i obitelj te unutarnji obiteljski prostor.

Tako se u modernom društvu sačuvala tradicionalna forma submisivnosti žene i dominacije muškarca, ali ono što se promijenilo jest činjenica da su se žene plasirale na tržište rada, a sa sobom još uvijek vukle tradicionalne vrijednosti te uloge majke i žene koja se brine o kućanskim poslovima. Problem našeg društva je upravo identifikacija prirodnosti te raspodjele rada; za ženu je prirodno da se brine o djeci, mužu i kućanstvu jer je to tako oduvijek bilo. Ono što mislimo da je biološki utemeljeno, što označava prirodu tog ponašanja, zapravo nije tako jer se takvima ne rađamo, društvene uloge nisu pripisane pri rođenju nego se uče kao i svi rodno određeni termini i zadatci. O naučenom društvenom djelovanju govori i Bourdieu (2001:27) te uspostavlja termin naturalizacije muškosti. U svom radu ističe kako su sve muške uloge, norme i vrijednosti o spolu determinirane društvenim djelovanjem, a ne prirodom. Kada se takvi konstrukti muškosti (samim time i ženskosti) utemelje i postanu norma, dolazi do toga da ostatak društva ocjenjuje i komentira ponašanje jedne osobe ili jedne društvene skupine. Zato nailazimo na pritisak društvenih uloga gdje je za žene prihvatljivo da kuhaju, ali je čudno da voze kamion, dok je s druge strane za muškarce prirodno da idu u rat i obavljaju teške fizičke poslove, a žena je suviše krhka i nježna za takve poslove. Još jedan primjer bi bilo iskazivanje osjećaja: za djevojke je to nešto prirodno, hormonalna i normalna pojava, dok dječaci nailaze na osudu zbog

³ Zbog asocijacije riječi natečeno, što označava prolaznost, plodnost i trudnoću postoje određeni društveni stavovi kako žena mora rađati do svojih „zrelijih godina“ jer gubi razinu plodnosti. Pritisak koji društvo vrši na ženu u manjem je razmjeru nego na muškarce iako su godine razine plodnosti podjednake.

pokazivanja svojih osjećaja koji ih čine humanima podjednako kao što čini i djevojke. Naturaliziranje muškosti postaje problem od malih nogu učenjem dječaka i djevojčica različitim ponašanjima, što rezultira daljnjem jazu među spolova.

Problematikom rodni uloga bavio se i sociolog Don H. Zimmerman. On (1987:125) tvrdi slično kao i de Beauvoir, da se spol definira biologijom, anatomijom i fiziologijom, dok je rod konstruirana pojava od strane socijalnih, kulturoloških i psiholoških determinanti. Svoje tvrdnje zapisao je u djelu *Rodno djelovanje* (1987.), a temeljio ih je na istraživanjima antropologa iz šezdesetih godina prošlog stoljeća u kojima su se promatrale promjene u temeljnim društvenim zajednicama kao što je obitelj, koje se mogu poopćiti kako na plemena tako i na cijeli svijet. Rod spominje kao postignuće, nešto što se dokaže i služi kao nagrada za obavljeni posao. Rodne uloge definitivno postoje, samo u neciviliziranim dijelovima svijeta nisu striktno pripisane jednom spolu. Ono u čemu se zapadni svijet razlikuje je u prenaplašavanju rodni uloga na određeni spol, što u mnogim slučajevima predstavlja simboličko nasilje. Žene svjesno obavljaju poslove koji su im nesvjesno pripisani otkad znaju za sebe. Isto simboličko nasilje trpe i muškarci kojima je pripisan teški fizički rad kao dokazivanje maskulinog, odgovornog ponašanja i muškosti, veliki pritisak koji muškarci nose stoljećima te isto prenose na svoje potomke. Takvo rodno nametanje rezultira u povećanju anksioznosti kod muškaraca, problemima sa samopoštovanjem i ostalim zdravstvenim problemima (Eisend 2019:5). Istraživanje o utjecaju rodni uloga na zdravlje muškaraca i žena (Sanchez- Lopez et.al. 2012:182) pokazalo je kako muškarci koji zastupaju maskuline vrijednosti i ulogu više konzumiraju opojna sredstva poput alkohola i cigareta, dok su žene koje se konformiraju feminizirajućim rodni ulogama pokazale kako njihova praksa rezultira u teškim kroničnim bolestima.

4. Položaj žena u Republici Hrvatskoj

Kako bi što bolje shvatili probleme s kojima se suočavaju žene u Republici Hrvatskoj moramo analizirati hrvatsko društvo – od kojih struktura se sastoji, koji procesi su modelirali hrvatsko društvo, kako se razlikuje od ostalih europskih društava te koje su mu glavne karakteristike. Neki od glavnih gospodarskih procesa koji su oblikovali hrvatsko društvo su tehnokracija, modernizacija, globalizacija te društvena tranzicija (Županov, 2011:147). Tehnokracija se definira kao proces profesionalizacije menadžmenta, globalizacija je proces povezivanja industrijskih i financijskih aktivnosti na svjetskom tržištu, ali na osnovi znanstveno-tehnološke i informacijsko-komunikacijske revolucije (Staničić 200:919), dok je modernizacija definirana kao proces modernog strukturiranja socijalnog prostora i uz nju se podrazumijeva niz društvenih, gospodarskih, političkih i kulturnih procesa kojima se realizira određeni model razvoja društva i društvenih promjena te se uz pojam modernizacije u Republici Hrvatskoj veže i europeizacija (Banovac, et.al. 2004: 116)

Neformalni oblik društvene organizacije je patrijarhat, koji je analiziran ranije. Od sedmog stoljeća ili dolaska Hrvata, naseljavanje i pokršćavanje Ilira, na području Hrvatske prevladava Kršćanstvo. Kršćanstvo je u srednjem vijeku pridonijelo razvoju obrazovanja, umjetnosti i kulture u formi samostana uz koje su se gradila sirotišta, škole, muzeji, itd. Krajem 19. stoljeća katoličanstvo je centriralo poduke na hrvatskom jeziku što je pridonijelo osnutku Hrvatske čitaonice čiji su se članovi borili protiv prodora mađarskog jezika na hrvatske prostore. Sa 20. stoljećem dolazi do sekularizacije. (Benčić 2021: 26) Prema Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža sekularizacija se definira kao; „ U sociologiji, u širem značenju, smanjivanje moći, utjecaja i funkcija Crkve, koje su u suvremenim društvima gotovo u potpunosti preuzele svjetovne institucije. U tom je smislu sekularizacija tijesno vezana uz proces modernizacije. U užem značenju, smanjivanje razine religioznosti i vjerske prakse među pojedincima. Uobičajeno je shvaćanje da su ta dva procesa povezana, odnosno da smanjivanje društvene važnosti religije dovodi do razine religioznosti, no jesu li i u kojoj su mjeri ti procesi povezani, jedno je od najspornijih pitanja suvremene sociologije religije. Zagovornici sekularizacijske teze pozivaju se na statističke podatke (osobito europskih društava) koji ukazuju na sve manju razinu vjerske prakse i osobnoga vjerovanja.“ Tadašnja komunistička ideologija može se prepoznati po porukama o jedinstvu društva, ali je probudila i nacionalističke ideologije te je religija odigrala veliku ulogu u konstituiranju demokratske Republike Hrvatske (Jukić, 1994. 366.). Još jedan proces koji je kreiralo hrvatsko društvo kakvo je danas je upravo ta tranzicija

iz predmodernog društva (o čemu će biti riječi u idućem poglavlju – predmoderni tip žena) koje je okarakterizirano kao „seljačko društvo“ u socijalističko društvo definirano samoupravom do trenutnog kapitalističkog uređenja – taj put kulturnih obrazaca opisuje zašto je tranzicijsko društvo takvo danas i možemo prepoznati generacijske razlike u vrijednostima starijih i mlađih slojeva društva, a posebno žena (Vuković et.al., 2016:207).

4.1. Tipovi žena u Republici Hrvatskoj

Hrvatsko društvo u tranziciji iz socijalističko federativnog ustrojstva ka demokratskom opisala je Tomić – Koludrović u svojoj knjizi *Pomak prema modernosti* (2015.) fokusirajući se na ulogu žene u društvu te njihov položaj u tom vremenu. Opisala je promjene koje su se dogodile u prijelazu iz tradicionalnog kršćansko nastrojenog i patrijarhalnog društva u moderno, europsko (ali još uvijek patrijarhalno) hrvatsko društvo. Nakon provedenog istraživanja u 1999. i 2005. godini, autorica je došla do zaključka kako se stav hrvatskih žena o samima sebi i pomaku prema modernosti temelji na njihovoj dobi, spolu, radnom statusu te regijom i veličinom mjesta u kojem žive. Uz pomoć klaster analize identificirana su četiri tipa žena čija se mišljenja referiraju na partnerske i obiteljske rodne uloge te rodnu emancipiranost te su smještene i identificirane na kontinuumu tradicionalnost – modernost.

Prvi prepoznati tip žena je predmoderni tip karakteriziran izrazito patrijarhalnim stavovima o rodnoj ravnopravnosti. Ovaj tip žena na sve tri skale (skale patrijarhalnosti, rodne emancipacije i obiteljskog konzervatizma) iskazuje najmanje moderne stavove. Odlikuju ih stavovi o prirodnosti vodstva muškarca u obitelji, kao i njegovu ulogu stvaratelja prihoda te da je za ženu prirodno da ostaje pri kući odgajati djecu i biti odgovorne za kućanstvo. Smatraju da većina žena želi takav životni stil, da će dijete patiti ukoliko majka odluči ustupiti u radni odnos te da zaposlenje nije neophodno za smisleni život kod žena.

Drugi tip žena je prijelazno – refleksivni ili žene koje su na tragu refleksivnog promišljanja novih rodničkih identiteta. Ove žene na sve tri skale pokazuju najviše plasirane moderne stavove. Iako iskazuju visoka mišljenja modernosti, navode kako su žene po naravi sposobnije odgajati djecu nego muškarci. Ovaj tip čine najmlađi udio žena u uzorku te se stoga može primijetiti trend „intenzivnog majčinstva“, ali je pretpostavka i da su se socijalizirale u razdoblju retradicionizacijskog pritiska na žene u društvu. Kada je riječ o istospolnom partnerstvu ovaj

tip žene iskazuje najveću podršku od 40% izjednačenja partnerstva s brakom, dok je prosjek podrške svih tipova žena 22,8%.

Dosadašnja dva klastera su čisti i jasni stavovi, a uz njih se javljaju i dva u kojima se mogu primijetiti i tradicionalni i moderni stavovi. Treći tip žena je tradicionalni, a čine ga žene koje imaju tradicionalne vrijednosti, ali zastupaju emancipacijske stavove o zaposlenosti, odnosno da i žena treba biti u radnom odnosu kada govorimo o financijskom doprinosu u obitelji, pošto su izložene plaćenom radu izvan kuće stigle su to učiniti dijelom svog rodnog identiteta. Međutim, kada je riječ o ostalim muško – ženskim odnosima, ovaj tip žena zastupa patrijarhalne stavove. Četvrti i zadnji tip žena može se okarakterizirati kao srednji neutralni tip, jer se na svim skalama rezultati nalaze u sredini te ih to čini neodlučno – modernim tipom žena. Znatno su modernije od tradicionalnog tipa, ali još uvijek su u sredini kada je riječ o njihovim stavovima o emancipaciji žena u društvu. One tvrde kako je zaposlenje žena dobro, ali je ono što većina žena po njihovom mišljenju želi je dom i djeca.

Zaključak analize je da se na kontinuumu skale tradicionalno – moderno tipovi žena u Republici Hrvatskoj po stavovima o patrijarhalnosti, rodne emancipacije i obiteljskog konzervatizma kreću ovako; predmoderni, tradicionalni, neodlučno – moderni i prijelazno reflektivni tip žene. U ovoj analizi možemo također primijetiti kako se neke žene konformiraju s osjećajem podređenosti prema muškarcima i kako tvrde da i ostale žene žele isto to. Takav način negativnog mišljenja o samom sebi nazivamo internaliziranom mizoginijomš. Pojam internalizacije objašnjavamo kao preuzimanje nekih norma ponašanja ili obrazaca ponašanja, a mizoginija označava mržnju prema ženama, što cijeli pojam definira kao unutarnju mržnju vlastitog spola (Šimičić, 2021:5). Zašto pojedine žene imaju potrebu preuzeti mržnju prema samima sebi od strane društva? Pierre Bourdieu to objašnjava terminom dominacije i prihvatanja iste. Onaj tko dominira ne traži promjenu, a oni koji žele dominirati kopiraju upravo njih, ne traže vlastito mišljenje o nečemu jer kopiraju ponašanje koje je određenu društvenu skupinu dovelo do dominacije (Bourdieu, 1984:386). Upravo takvo ponašanje kopiraju ostale žene, koje možda ne žele biti na rukovodećim pozicijama ili biti dominantne prirode, već žele biti od važnosti muškarcima ili žele da ih se primijeti i smjesti na poziciju „desne ruke“ jer nikada nisu bile na vodećim pozicijama što nas opet dovodi do cijelog kruga suptilne dominacije jednog spola – možda nikada nisu imale priliku, zato i nisu.

4.2. Žene u hrvatskim medijima – primjeri simboličkog nasilja

Kada je riječ o simboličkom nasilju u društvu neizostavno je spomenuti medijski sustav. Medijski sustav služi kao najveće sredstvo informiranja i slanja poruke, što znači da je i najuspješnije sredstvo kontrole (Jurčić, 2017:5), ali je također rasprava na temu medijskog sustava vrlo široka zbog raznolikosti utjecaja istog. Kada govorimo o njegovom utjecaju, postavlja se pitanje povezanosti između simboličkog nasilja i medijskog sustava. Ključni odgovor bi bio pojam Jeana Baudrillarda (2001.) – simulakr. Moderni čovjek je zbog pretjeranog konzumiranja medija i premalog kritičkog mišljenja smješten u prostor simulakra, u izmišljeni prostor u kojem njegovo kritičko mišljenje gubi značenje, a on služi kao spužva koja upija medijski sadržaj bez da o njemu promišlja i razmišlja. Pošto je simboličko nasilje nevidljivo i ponekad ga ne možemo odmah opaziti, mediji služe kao portal koji emitira nasilje bez da ga klasificira kao takvo. Primjer takvog simboličkog nasilje su rodni stereotipi i predrasude koji se koriste u većini medijskog sadržaja zbog humorističnog efekta (Turković, 2020:5). Rodni stereotipi i predrasude kreiraju simboličko nasilje koje dolazi od objektivizacije i seksualizacije žena, na temelju izgleda, ljepote i seksualnosti. Dugotrajna izloženost takvom medijskom sadržaju može djelovati na percepciju potrošača na stvarni svijet, žene i vlastiti sustav vrijednosti (Lubina, Klimpak: 213)

Jedan od velikih problema, kad jest simboličko nasilje u medijima u pitanju, je činjenica da medijski sadržaj konzumiramo svi; djeca, mladi i stariji. Kod djece je izrazito opasno što se malo medijskog sadržaja filtrira i označava kao rizičan, a lako je dostupan najranjivijim skupinama. Tako djeca od mlađe dobi imaju mogućnost biti izloženi medijskom sadržaju koji projicira verbalno i fizičko nasilje, ali i predrasude o drugim ljudima, najčešće drugim nacijama i ženama. Kao što filtriramo verbalno i fizičko nasilje, tako bi trebali filtrirati i diskriminacijski govor ili seksističko ponašanje. Takvo ponašanje često zna biti prekriveno sarkazmom ili predstavljeno u šaljivom tonu, što poručuje da se takav sadržaj ne treba shvaćati ozbiljno, dok je s druge strane diskriminacijski govor štetan za sve članove društva. Kategorizacija takvog sadržaja mogla bi pomoći u razumijevanju istog jer djeca ponekad ne razumiju satiričan govor te na taj način nasilje i diskriminaciju shvate olako.

Žene u hrvatskim medijima prikazuju se kroz kult ljepote i savršenstva. Nakon izloženosti takvim predrasudama adolescenti i djeca formiraju sliku o samima sebi. Mlade djevojke koje u medijima gledaju izraženu seksualnost, golotinju, savršenstvo i idealna ženska tijela o sebi počinju razvijati kritičko mišljenje jer misle da bi prosječna žena ili djevojka trebala tako

izgledati. Kult ljepote promovira neprimjerene dijete, bolesti prehrane kao što su anoreksija, bulimija i dr., estetske i kozmetičke zahvate, itd. ⁴

Autori Androković i Sever bavili su se istraživanjem visoko gledane i poznate informativne emisije Otvoreno koja je pod programom Hrvatske radiotelevizije (HRT). Analizirali su 21 epizodu emisije od travnja do lipnja 2012. godine kako bi zabilježili na koji način su žene prisutne u hrvatskim medijima. Došli su do zaključka da su žene prikazane bipolarno; ili na *femme fatale* način (objektivizacija) ili kao objekt rasprave nekog događaja crne kronike. (Androković, Sever 2013: 13)

Kao izvor edukativnog sadržaja o reprezentaciji žena u medijima te kao promicanje nulte stope nasilja nad ženama i smanjenu diskriminacije, Agencija za elektroničke medije (pod vodstvom Mediteranske mreže regulatornih medija) kreirala je portal Žene i mediji; „Zadaća portala je poticati važne teme u javnom diskursu poput: izraženijeg medijskog praćenja žena koje su ostvarile značajne rezultate u području svoga rada te pružanja potpore mladim ženama na početku karijere, veće vidljivosti žena u informativnim emisijama općenito, smanjenja rodni stereotipa u medijima i javnom prostoru, ukazivanja na seksizam, stereotipe i diskriminaciju kao uzroke neravnopravnosti spolova, pridržavanja visokih načela profesionalnog izvještavanja o rodno uvjetovanom i obiteljskom nasilju, približavanja široj javnosti nacionalne i međunarodne regulative usmjerene na žene, posvećivanja više društvene i medijske pažnje ženama koje nisu dovoljno snažne u zauzimanju za sebe i dr.“ ⁵

Medijske kampanje za edukaciju o simboličkom nasilju neizostavno su sredstvo za borbu protiv spolne nejednakosti u društvu. Edukacija je ključ razumijevanja simboličkog nasilja kao i njegovog identificiranja. Kritičko razmišljanje o simboličkom sadržaju koje konzumiramo nužno je kako ne bismo upali u zamku uloge pasivnog potrošača čija je uloga samo konzumiranje sadržaja. Važno je uzeti u obzir da ponekad određeni obrasci tog usvojenog simboličkog nasilja nisu projicirani s razlogom, nego su normalizirani u našoj kulturi i općeprihvaćeni. Vrijeme je da kao zajednica postanemo vokalni o simboličkom nasilju i odvajamo ga od ostalog sadržaja kao potencijalno opasan govor mržnje. Problem leži u činjenici da je simboličko nasilje dio svakodnevice i uspostavljeno kako u medijski sustav, tako i u institucije, obrazovanje i školstvo koje se nadalje širi i ukorijenjava u naše društvo.

⁴ <https://www.medijskapismenost.hr/stereotipi-diskriminacija-kult-tijela-medijima-zastiti-djecu/>

⁵ <https://www.zeneimediji.hr/o-nama/zene-i-mediji/>

5. Zaključak

Tekst temeljito istražuje temu položaja žena u suvremenom društvu, s naglaskom na koncept dehumanizacije, simboličkog nasilja te rodni uloga. Istraženo je kako patrijarhalni obrasci, rodne uloge i društveni konstrukti utječu na položaj žena i njihovu percepciju. Osnovna teza koja prožima tekst jest da je simboličko nasilje ključan konstrukt koji pridonosi nejednakosti i nasilju prema ženama. Simboličko nasilje je velika prepreka u suvremenom društvu jer se ponekad ne može dokazati i izrazito je suptilno i neopipljivo, kao što to tvrdi i utemeljitelj pojma Pierre Bourdieu. Žrtva simboličkog nasilja možemo postati i bez da smo toga svjesni. Uz simboličko nasilje Bourdieu stvara i pojam naturalizacije muškosti. Naturalizacija muškosti označava normaliziranje nekih društveno prepisanih obrazaca ponašanja i prihvaćanje istih kao prirodnih vrijednosti s kojima se muškarci rađaju te da su određene vrijednosti inherentne njihovom biološkom spolu.

Uz pojam simboličkog nasilja veže se i pojam dehumanizacije, koja se definira kao mehanizam kojim se lišava žene ljudskosti te je povezana s problemima kao što su nasilje i neravnopravnost. Navedeno je da su žene često suočene s različitim oblicima dehumanizacije, koja može biti animalistička, mehanistička ili dehumanizacija percepcije uma. Kroz primjere iz stvarnog života, tekst ističe kako se simboličko nasilje često ne prepoznaje odmah jer nije vidljivo kao fizičko nasilje. Istaknuto je da je važno osvijestiti ovakve oblike nasilja kako bi se prepoznali i prevenirali.

Nadalje, tekst analizira ulogu patrijarhata u stvaranju i održavanju društvenih nejednakosti. Patrijarhalni sustav ima korijene u tradiciji i kulturi te utječe na raspodjelu rodni uloga, što rezultira povećanjem spolnih nejednakosti. Simboličko nasilje igra ključnu ulogu u održavanju ovog sustava jer se projicira na žene i reprodukcije obrasce društva.

Također su istraženi tipove žena u Republici Hrvatskoj, prepoznajući različite stavove prema rodni pitanjima, emancipaciji i obiteljskim ulogama. Iako se primjećuje pomak prema modernim stavovima, tradicionalni obrasci još uvijek utječu na razmišljanje i ponašanje žena.

Kada je riječ o simboličkom nasilju neizostavno je spomenuti i širok spektar istraživanja o povezanosti medija i kontrole medija nad društvom. Kao čimbenik koji projicira simboličko društvo, mediji imaju veliku ulogu u educiranju masa ili indoktrinaciji istih štetnim sadržajem koji se u većini slučajeva ne identificira kao takav. Kako bi postigli rodnu jednakost i smanjili

simboličko nasilje u medijima moramo filtrirati sadržaj i naglasiti neprimjetno simboličko nasilje i diskriminacijski govor u medijskom sadržaju.

U konačnici, zaključuje se da razumijevanje položaja žena u suvremenom društvu zahtijeva dublje istraživanje dehumanizacije, simboličkog nasilja i rodnih uloga. Važno je osvijestiti kako ti konstrukti utječu na nejednakost i nasilje te razmotriti načine kako se može promicati ravnopravnost i suzbijati štetne društvene obrasce.

6. Popis literature

Knjige:

1. BOURDIEU, P. (2001.) *Masculine Domination*, Standford, Standford University Press
2. De Beauvoir, Simone. (1949.) *Drugi spol*, Naklada Ljevak, Zagreb 2016.
3. Tomić-Koludrović, I. (2015.) *Pomak prema modernosti*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo

Znanstveni članci:

1. Banovac, B., Blažević, R., & Boneta, Ž. (2004). Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije–primjeri Istre, Like i Gorskog Kotara. *Revija za sociologiju*, 35(3-4), 113-141.
2. Benčić, B. (2021). Povezanost kršćanstva i sustava vrijednosti u hrvatskom društvu (Doctoral dissertation, University of Zagreb. University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Sociology).
3. Candace West; Don H. Zimmerman (1987.) *Doing Gender*, *Gender and Society*, Vol. 1, No. 2. pp. 125-151.
4. Deegan, M. J. (1988). Transcending a Patriarchal Past: Teaching the History of Women in Sociology. *Teaching Sociology*, 16(2), 141.
5. Eisend, M. (2019). Gender Roles. *Journal of Advertising*, 1–9.
6. Haslam, Nick. Loughan Steve. (2014.): *Dehumanization and Infrahumanization*, *Annu. Rev. Psychol.* 2014. 65:399–423
7. Jardine, Alice, & de Beauvoir, Simone(1979). Interview with Simone de Beauvoir. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(2), 224-236.
8. JOHNSON, A. G. (2004). Patriarchy, the system. *Women's lives: Multicultural perspectives*, 3(2204), 25-32.
9. Lubina, T. i Brkić Klimpak, I. (2014). Rodni stereotipi: objektivizacija ženskog lik au medijima. *Pravni vjesnik*, 30 (2), 231-232.
10. Majetić, F. (2010). Liberalna kritika koncepta manjinskih prava. *Migracijske i etničke teme*, (1), 27-47.

11. Methot-Jones, T., Book, A., & Gauthier, N. Y. (2019). Less than human: Psychopathy, dehumanization, and sexist and violent attitudes towards women. *Personality and Individual Differences*, 149, 250–260.
12. Sánchez-López, M. del P., Cuellar-Flores, I., & Dresch, V. (2012). The Impact of Gender Roles on Health. *Women & Health*, 52(2), 182–196.
13. Sever, I. i Andraković, A. (2013). Žena na javnoj televiziji - Slučaj informativnih emisija In medias res i Otvoreno. *Nova prisutnost*, XI (1), 5-21.
14. Staničić, M. (2000). Globalno gospodarstvo i globalizacija. *Ekonomski pregled*, 51(9-10), 918-927.
15. Turković, I. (2020). Stereotipizacija i predrasude u medijima (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija
16. Županov, J. (2011). Hrvatsko društvo danas—kontinuitet i promjena. *Politička misao*, 48(03), 145-163.

Enciklopedije i leksikoni:

1. Barnes, H. Elmer and Fletcher, . Ronald (2023, 8. Kolovoza). *Auguste Comte*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Auguste-Comte> pristupljeno 17.8.2023.
2. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, 18. Svibnja). *Simone de Beauvoir*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Simone-de-Beauvoir> pristupljeno 17.8.2023.
3. Indoktrinacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27332>
4. patrijarhat. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47023>>.
5. Simboličko nasilje. Hrvatsko strukovno nazivlje. Pristupljeno 17.8.2023. <http://struna.ihjj.hr/naziv/simbolicko-nasilje/25133/>

Internetske stranice:

1. Europski parlament (3. ožujka 2023.) Razlika u plaćama muškaraca i žena u Europi: činjenice i brojke (infografika), posjećeno 17.8.2023.

- <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200227STO73519/razlika-u-placama-muskaraca-i-zena-u-europi-cinjenice-i-brojke-infografika>
2. Jutarnji.hr (Hina, 22. siječanj 2020.), REAKCIJE NA PRESUDU ALOJZU TOMAŠEVIĆU 'Kazna nije u skladu s težinom počinjenog djela, to oslikava odnos društva prema obiteljskom nasilju'. Posjećeno 17.8.2023.
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/reakcije-na-presudu-alojzu-tomasevicu-kazna-nije-u-skladu-s-tezinom-pocinjenog-djela-to-oslikava-odnos-drustva-prema-obiceljskom-nasilju-9883549>
 3. kolektirv (10. kolovoza 2021.), Terminologija, posjećeno 17.8.2023.
<https://kolektirv.hr/terminologija/>
 4. *Medijskapismenost.hr*, Stereotipi, diskriminacija i kult tijela u medijima – kako zaštititi djecu? (20. travnja 2017.) posjećeno 17.8.2023.
<https://www.medijskapismenost.hr/stereotipi-diskriminacija-kult-tijela-medijima-zastiti-djecu/>
 5. Muževnibudite.hr (14. kolovoza 2019.), O nama, posjećeno 17.8.2023.
<https://muzevnibudite.com/o-nama/>
 6. Portalnovosti.hr, Atributina P. Odlikovani silovatelji (14. listopada 2022.) posjećeno 17.8.2023. <https://www.portalnovosti.com/odlikovani-silovatelji>
 7. Tportal.hr (1. srpnja 2023.) SDP, ženska prava i LGBTIQ aktivisti: Čak tri skupa protiv molitelja na Trgu bana Jelačića, posjećeno 17.8.2023.
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/sdp-zenska-prava-i-lgbtq-aktivisti-cak-tri-skupa-protiv-molitelja-na-trgu-bana-jelacica-foto-20230701?meta_refresh=10
 8. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (2014.), Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji
<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vijeća%20Europe%20o%20sprečavanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20ženama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>
 9. Ženeimediji.hr posjećeno 17.8.2023. <https://www.zeneimediji.hr/o-nama/zene-i-mediji/>